

Ústav pedagogických věd FF MU

Ekonomika vzdělávání dospělých

Základy sociálního a zdravotního
pojištění v ČR

Co patří kam ?

- Zdravotní pojištění (provádí zdravotní pojišťovny)
 - A) výběr pojistného
 - B) hrazení zdravotní péče
- Sociální pojištění (důchodové pojištění, nemocenské pojištění a příspěvek na aktivní politiku zaměstnanosti) – provádí stát
 - A) výběr pojistného
 - B) výplaty důchodů, nemocenského a ost. dávek

Část I.

Zdravotní pojištění

Právní základ

- Zák.č. 48/1997 Sb. o veřejném zdravotním pojištění
- Zák.č. 592/1992 Sb. o pojistném na veřejné zdravotní pojištění

Povinnost platit pojistné

Povinnost platit pojistné mají:

- a) osoby, které mají trvalý pobyt na území České republiky,
- b) osoby, které na území České republiky nemají trvalý pobyt, pokud jsou zaměstnanci zaměstnavatele, který má sídlo nebo trvalý pobyt na území České republiky,

Povinnost platit pojistné (cizina)

Pojištěnec není povinen platit pojistné po dobu, kdy je dlouhodobě v cizině, pokud je v cizině zdravotně pojištěn a učinil o této skutečnosti u příslušné zdravotní pojišťovny písemné prohlášení. Povinnost platit pojistné však zaniká až dnem, který pojištěnec v prohlášení podle věty první uvedl, ne však dříve než dnem následujícím po dni, kdy toto prohlášení bylo doručeno příslušné zdravotní pojišťovně. Od stejného dne až do dne, kdy se pojištěnec u příslušné zdravotní pojišťovny opět přihlásil, nemá pojištěnec nárok na úhradu péče hrazené zdravotním pojištěním. Současně s opětovným přihlášením u příslušné zdravotní pojišťovny je pojištěnec povinen této pojišťovně dodatečně předložit doklad o uzavřeném zdravotním pojištění v cizině a jeho délce. Pokud pojištěnec takový doklad nepředloží, je povinen příslušné zdravotní pojišťovně doplatit zpětně pojistné tak, jako by podle tohoto ustanovení nepostupoval. Za dlouhodobý pobyt v cizině se považuje nepřetržitý pobyt delší šesti měsíců.

Výběr pojistného (Kdo platí ?)

- Plátcem zdravotního pojištění je:
 - pojištěnec
 - zaměstnavatel
 - stát

Plátce pojištění - pojištěnec

- Pojištěnec je plátcem pojištění, pokud je
 - a) zaměstnanec
 - b) osoba samostatně výdělečně činná (OSVČ)
 - c) osoba, která má na území ČR trvalý pobyt a nejde o osobu pod písm. a) a b) a není za ni plátcem pojistného stát

Plátce pojištění - zaměstnavatel

- Zaměstnavatel je plátcem pojistného za své zaměstnance (část pojistného sráží zaměstnancům ze mzdy, část pojistného hradí z vlastních prostředků).
- Zaměstnavatel pod svým jménem (IČO) odvádí zdravotní pojišťovně jednou částkou měsíčně celé pojistné (tj. část sraženou i část hrazenou).

Plátce pojištění - stát

- Stát je plátcem pojištění za:
 - a) nezaopatřené děti; nezaopatřenost dítěte se posuzuje podle zákona o státní sociální podpoře;
 - b) poživatele důchodů z důchodového pojištění, kterým byl přiznán důchod před 1. lednem 1993 podle předpisů České a Slovenské Federativní Republiky a po 31. prosinci 1992 podle předpisů České republiky. Za poživatele důchodu se pro účely tohoto zákona považuje osoba podle předchozí věty i v měsících, kdy jí podle předpisů o důchodovém pojištění výplata důchodu nenáleží;
 - c) příjemce rodičovského příspěvku;

- d) ženy na mateřské a rodičovské dovolené a osoby pobírající peněžitou pomoc v mateřství podle předpisů o nemocenském pojištění;
- e) uchazeče o zaměstnání včetně uchazečů o zaměstnání, kteří přijali krátkodobé zaměstnání;
- f) osoby pobírající dávku pomoci v hmotné nouzi a osoby s nimi společně posuzované, a to za podmínky, že nejsou podle potvrzení plátce dávky pomoci v hmotné nouzi v pracovním ani obdobném vztahu ani nevykonávají samostatnou výdělečnou činnost, nejsou v evidenci uchazečů o zaměstnání a nejde o poživatele starobního důchodu, invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, vdovského nebo vdoveckého důchodu, ani o poživatele rodičovského příspěvku nebo o nezaopatřené dítě,

- g) osoby, které jsou závislé na péči jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost), a osoby pečující o tyto osoby, a osoby pečující o osoby mladší 10 let, které jsou závislé na péči jiné osoby ve stupni I (lehká závislost),
- h) osoby konající základní (náhradní) službu v ozbrojených silách, další službu nebo civilní službu a osoby povolané k vojenskému cvičení;
- i) osoby ve výkonu zabezpečovací detence nebo vazby nebo osoby ve výkonu trestu odnětí svobody;

- j) osoby uvedené v § 5 písm. c), které jsou příjemci dávek nemocenského pojištění;
- k) osoby, které jsou invalidní ve třetím stupni nebo které dosáhly věku potřebného pro nárok na starobní důchod, avšak nesplňují další podmínky pro přiznání invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně nebo starobního důchodu a nemají příjmy ze zaměstnání, ze samostatné výdělečné činnosti a nepožívají žádný důchod z ciziny, nebo tento důchod nepřesahuje měsíčně částku ve výši minimální mzdy;

- I) osoby celodenně osobně a řádně pečující alespoň o jedno dítě do sedmi let věku nebo nejméně o dvě děti do 15 let věku, nejde-li o osoby uvedené v písmenu c) nebo d). Podmínka celodenní péče se považuje za splněnou i tehdy, je-li dítě předškolního věku umístěno v jeslích (mateřské škole), popřípadě v obdobném zařízení na dobu, která nepřevyšuje čtyři hodiny denně, a jde-li o dítě plnící povinnou školní docházku, po dobu návštěvy školy, s výjimkou umístění v zařízení s týdenním či celoročním pobytem. Za takové osoby se považuje vždy pouze jedna osoba, a to buď otec nebo matka dítěte, nebo osoba, která převzala dítě do trvalé péče nahrazující péči rodičů, pokud nemají příjmy ze zaměstnání nebo ze samostatné výdělečné činnosti,

- m) mladistvé umístěné ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy,
- n) osoby vykonávající dlouhodobou dobrovolnickou službu na základě smlouvy s vysílající organizací, které byla udělena akreditace Ministerstvem vnitra, v rozsahu překračujícím v průměru alespoň 20 hodin v kalendářním týdnu, pokud není dobrovolník plátcem pojistného podle § 5 nebo za něj není plátcem pojistného stát podle předchozích písmen a) až m),

- o) cizince, kterým bylo uděleno oprávnění k pobytu na území České republiky za účelem poskytnutí dočasné ochrany podle zvláštního právního předpisu, pokud nemají příjmy ze zaměstnání nebo ze samostatné výdělečné činnosti,
- p) žadatele o udělení mezinárodní ochrany a jeho dítě narozené na území, cizince, jemuž bylo uděleno vízum k pobytu nad 90 dnů za účelem strpění pobytu, a jeho dítě narozené na území, pokud nemají příjmy ze zaměstnání nebo ze samostatné výdělečné činnosti.

Kolik se platí ?

- Výši odvodu na ZP určují 2 základní proměnné:
 - a) Vyměřovací základ pojištění
 - b) Sazba pojištění

Kolik platí zaměstnavatel ?

- Zaměstnavatel odvádí 13,5 % z vyměřovacího základu, kterým je úhrn hrubých mezd zaměstnanců daného zaměstnavatele v daném měsíci, přičemž $\frac{1}{3}$ z této částky (tedy 4,5 % z vyměřovacího základu) zaměstnavatel srazí z mezd jednotlivých zaměstnanců a zbytek (tedy $\frac{2}{3}$, resp. 9 %) nese ze svých prostředků.

Kam platí zaměstnavatel ?

- Zaměstnavatel odvádí sražené i hrazené pojistné (tedy $4,5+9= 13,5\%$ z vym. základu) té zdravotní pojišťovně, u které je pojištěn zaměstnanec (tedy pojištěnec).
- Proto je dána ohlašovací povinnost zaměstnance při změně zdravotní pojišťovny.

Kolik platí OSVČ ?

- Vyměřovacím základem pro OSVČ je (od roku 2006) 50% rozdílu příjmů a výdajů v uplynulém kalendářním roce (tedy zjednodušeně základu daně z § 7 ZDP).
- Sazba pro OSVČ je 13,5% z VZ (OSVČ hradí celé pojištění ze svých prostředků).
- Kromě toho je OSVČ povinna hradit měsíčně zálohy na pojistné (podle zisku v minulém roce, nejméně však 2.024,- Kč – od 01.01.2018).

Kolik platí stát ?

- V současnosti (od roku 2018) za každého státního pojištěnce stát odvede 969,- Kč měsíčně na účet té zdravotní pojišťovny, u které je registrován příslušný pojištěnec.

A co ostatní ?

- Pokud pojištěnec není ani zaměstnancem, ani OSVČ, ani státním pojištěncem, je tzv. osobou bez zdanitelných příjmů (OBZP), která hradí pojistné sama za sebe ve výši Kč 1.647,- měsíčně.
- Souvisí s minimální mzdou (růst od 01.01.2018 na 12.200,-)

Zdravotní péčí se rozumí:

- a) léčebná péče ambulantní a ústavní (včetně diagnostické péče, rehabilitace, péče o chronicky nemocné a zdravotní péče o dárce tkání nebo orgánů související s jejich odběrem)
- b) pohotovostní a záchranná služba,
- c) preventivní péče,
- d) dispenzární péče,

- e) odběr tkání nebo orgánů určených k transplantaci a nezbytné nakládání s nimi (uchovávání, skladování, zpracování a vyšetření)
- f) poskytování léčivých přípravků, prostředků zdravotnické techniky a stomatologických výrobků
- g) potraviny pro zvláštní lékařské účely
- h) lázeňská péče a péče v odborných dětských léčebnách a ozdravovnách,

- i) závodní preventivní péče,
- j) doprava nemocných a náhrada cestovních nákladů,
- k) doprava žijícího dárce do místa odběru a z tohoto místa, do místa poskytnutí zdravotní péče související s odběrem a z tohoto místa a náhrada cestovních nákladů,
- l) doprava zemřelého dárce do místa odběru a z tohoto místa,
- m) doprava odebraných tkání a orgánů

- n) posudková činnost
- o) prohlídka zemřelého pojištěnce a pitva, včetně dopravy.

- Vždy však ZA PODMÍNEK BLÍŽE STANOVENÝCH ZÁKONEM !!!

Část II.

Sociální pojištění

Právní základ

- Zák. č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění
- Zák. č. 582/1991 Sb. o organizaci a provádění sociálního zabezpečení
- Zák. č. 187/2006 Sb. o nemocenském pojištění

Povinnost platit pojistné

- Pojistné platí
 - a) Zaměstnavatelé
 - b) OSVČ
 - c) Občané, účastní pojištění dobrovolně

Pojištění jsou účastni:

- a) zaměstnanci v pracovním poměru,
- b) příslušníci Policie České republiky, Vězeňské služby České republiky, Bezpečnostní informační služby, Úřadu pro zahraniční styky a informace, Celní správy České republiky a Hasičského záchranného sboru České republiky, vojáci z povolání a státní zaměstnanci podle služebního zákona,

- c) členové družstva v družstvech, kde podmínkou členství je jejich pracovní vztah k družstvu, jestliže mimo pracovněprávní vztah vykonávají pro družstvo práci, za kterou jsou jím odměňováni,
- d) osoby, které jsou podle zvláštního zákona jmenovány nebo voleny do funkce vedoucího správního úřadu nebo do funkce statutárního orgánu právnické osoby zřízené zvláštním zákonem, popřípadě do funkce zástupce tohoto vedoucího nebo statutárního orgánu, pokud je tímto vedoucím nebo statutárním orgánem pouze jediná osoba a jmenováním nebo volbou těmto osobám nevznikl pracovní nebo služební poměr, a osoby, které podle zvláštního zákona vykonávají veřejnou funkci mimo pracovní nebo služební poměr, pokud se na jejich pracovní vztah vztahuje ve stanoveném rozsahu zákoník práce a nejsou uvedeny v písmenech g) až i),
- e) osoby samostatně výdělečně činné,
- f) zaměstnanci činní na základě dohody o pracovní činnosti,

- g) soudci,
- h) členové zastupitelstev územních samosprávných celků a zastupitelstev městských částí nebo městských obvodů územně členěných statutárních měst a hlavního města Prahy, kteří jsou pro výkon funkce dlouhodobě uvolněni nebo kteří před zvolením do funkce člena zastupitelstva nebyli v pracovním poměru, ale vykonávají funkci ve stejném rozsahu jako dlouhodobě uvolnění členové zastupitelstva,
- ch) poslanci Poslanecké sněmovny a senátoři Senátu Parlamentu,

- i) prezident republiky, členové vlády, prezident, viceprezident a členové Nejvyššího kontrolního úřadu, členové Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, předseda Energetického regulačního úřadu, členové Rady Ústavu pro studium totalitních režimů, členové Rady Českého telekomunikačního úřadu, finanční arbitr, zástupce finančního arbitra, Veřejný ochránce práv a zástupce Veřejného ochránce práv,
- j) dobrovolní pracovníci pečovatelské služby,
- k) pěstouni, kteří vykonávají pěstounskou péči v zařízeních pro výkon pěstounské péče podle zvláštního právního předpisu, nebo kterým je za výkon pěstounské péče vyplácena odměna náležející pěstounovi ve zvláštních případech podle zvláštního právního předpisu,
- l) osoby ve výkonu trestu odnětí svobody zařazené do práce a osoby ve výkonu zabezpečovací detence zařazené do práce,

- m) osoby, které se soustavně připravují na budoucí povolání studiem na střední nebo vyšší odborné škole (dále jen "střední škola") nebo vysoké škole v České republice, a to po dobu prvních šesti let tohoto studia po dosažení věku 18 let v období před rokem 2010,
- n) osoby vedené v evidenci úřadu práce jako uchazeči o zaměstnání po dobu, po kterou jim náleží podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci, a v rozsahu nejvýše tří let též po dobu, po kterou jim tato podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci nenáleží, s tím, že tato doba tří let se zjišťuje zpětně ode dne vzniku nároku na důchod, doba, po kterou podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci nenáležela před dosažením věku 55 let, se do ní započítává v rozsahu nejvýše 1 roku a nezapočítává se do ní doba účasti na pojištění podle § 6 odst. 1 písm. a) a odst. 2 a doba výkonu výdělečné činnosti, která podle zvláštního právního předpisu nebrání (není překážkou) zařazení a vedení v evidenci uchazečů o zaměstnání, a to i když tato činnost zakládá účast na pojištění,

- o) osoby se zdravotním postižením zařazené v teoretické a praktické přípravě pro zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost,
- p) osoby konající vojenskou službu v ozbrojených silách České republiky, pokud nejde o vojáky z povolání a vojáky v další službě,
- q) osoby konající civilní službu,
- r) osoby pečující osobně o dítě ve věku do čtyř let,
- s) osoby pečující osobně o osobu mladší 10 let, která je závislá na péči jiné osoby ve stupni I (lehká závislost), nebo o osobu, která je závislá na péči jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost)^{5c}), pokud spolu žijí v domácnosti^{5d}); podmínka domácnosti se nevyžaduje, jde-li o blízkou osobu,

- t) poživatelé invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně [§ 39 odst. 2 písm. c)] z českého pojištění, a to do dosažení věku potřebného pro vznik nároku na starobní důchod podle § 32; za poživatele invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně se pro účely účasti na pojištění považují též osoby, které nepobírají tento důchod, avšak splňují podmínky nároku na tento důchod a pobírají výsluhový příspěvek podle zvláštních zákonů,
- u) osoby po skončení výdělečné činnosti, která zakládala jejich účast na nemocenském pojištění podle zvláštního právního předpisu, po dobu trvání dočasné pracovní neschopnosti, kterou si nepřivodily úmyslně, pokud tato dočasná pracovní neschopnost vznikla v době této výdělečné činnosti nebo v ochranné lhůtě podle zvláštního právního předpisu, po dobu karantény nařízené podle zvláštního právního předpisu v době této výdělečné činnosti nebo v ochranné lhůtě podle zvláštního právního předpisu, po dobu trvání podpůrčí doby u ošetřovného a po dobu trvání podpůrčí doby u peněžité pomoci v mateřství v období před porodem

- v) pracovníci v pracovním vztahu uzavřeném podle cizích právních předpisů,
- w) společníci a jednatelé společnosti s ručením omezeným a komanditisté komanditní společnosti, jestliže mimo pracovněprávní vztah vykonávají pro ni práci, za kterou jsou touto společností odměňováni,
- x) členové družstva, kteří vykonávají činnost v orgánech družstva mimo pracovněprávní vztah za odměnu, jejíž výše je předem určena, pokud výkon této činnosti není podle stanov družstva považován za výkon práce pro družstvo.

Obecné podmínky účasti na pojištění

- Všichni shora uvedení pojištěnci jsou účastni na pojištění, pokud:
- a) vykonávají zaměstnání
 - 1. na území České republiky; za výkon zaměstnání na území České republiky se považuje i přechodný výkon práce mimo území České republiky, je-li místo výkonu práce trvale v České republice, nebo
 - 2. v cizině pro zaměstnavatele se sídlem na území České republiky, pokud místo výkonu práce je trvale v cizině a nejsou povinně účastni důchodového pojištění podle předpisů státu, ve kterém trvale vykonávají zaměstnání, a mají trvalý pobyt na území České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie,
- b) zaměstnání trvalo nebo mělo trvat aspoň 15 kalendářních dnů a
- c) sjednaná částka započitatelného příjmu z tohoto zaměstnání za kalendářní měsíc činí aspoň částku rozhodnou pro účast na pojištění (dále jen "rozhodný příjem,,) – od 01.01.2012 Kč 2.500,-/měs.

Doby pojištění

- Doba pojištění
 - Zaměstnání, funkce, činnost (je placeno pojištění)
- Náhradní doba pojištění
 - Událost, okolnost – studium, úřad práce (není placeno pojištění)

Pojištění provádějí:

- Česká správa sociálního zabezpečení
- Vojenský úřad důchodového zabezpečení
 - Vojáci z povolání
- Ministerstvo vnitra
 - Příslušníci PČR, HZS ČR, ÚZSI, BIS, Celní správy
- Ministerstvo spravedlnosti
 - Příslušníci Vězeňské a justiční stráže

Dávky z pojištění

- Dávky z důchodového pojištění
 - Starobní důchod
 - Invalidní důchod
 - Vdovský-vdovecký důchod
 - Sirotčí důchod
- Dávky z nemocenského pojištění
 - Nemocenské
 - Peněžitá pomoc v mateřství (PPM)
 - Ošetřovné (OČR)
 - Vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství

Příklady vzniku nároku na důchod

- Pojištěnec má nárok na starobní důchod, jestliže získal dobu pojištění nejméně
- a) 25 let a dosáhl aspoň věku potřebného pro vznik nároku na starobní důchod (dále jen „důchodový věk“) před rokem 2010,
- b) 26 let a dosáhl důchodového věku v roce 2010,
- c) 27 let a dosáhl důchodového věku v roce 2011,
- d) 28 let a dosáhl důchodového věku v roce 2012,
- e) 29 let a dosáhl důchodového věku v roce 2013,
- f) 30 let a dosáhl důchodového věku v roce 2014,
- g) 31 let a dosáhl důchodového věku v roce 2015,
- h) 32 let a dosáhl důchodového věku v roce 2016,
- i) 33 let a dosáhl důchodového věku v roce 2017,
- j) 34 let a dosáhl důchodového věku v roce 2018,
- k) 35 let a dosáhl důchodového věku po roce 2018.

Starobní důchod

- Je zapotřebí získat
 - určitý počet pojištěných let (pojištěnou dobu)
 - určitý počet let věku (důchodový věk)
- Záleží na příjmech, ze kterých bylo placeno pojistné (přepočítávají se na současnou kupní sílu) a na náhradních dobách (započítává se průměrný příjem)

Invalidní důchod

- Musí být splněna minimální doba pojištění
- Výše závisí na rozsahu poklesu výdělkové schopnosti (I. – II. – III. stupeň, dříve částečný – plný ID) a na dosahovaných příjmech

Vdovský – vdovecký důchod

- Výše závisí na důchodu (příjmu) zesnulého manžela
- Poskytuje se jen omezenou dobu jako částečná náhrada chybějícího příjmu

Sirotčí důchod

- Poskytuje se nezaopatřeným dětem
- Závisí na příjmech zemřelého rodiče (rodičů)
- Nárok zaniká s koncem „nezaopatřenosti“

Nemocenské

- Náhrada příjmu
 - 1.-3. den bez náhrady
 - 4.-14. den náhradu hradí zaměstnavatel (za pracovní dny)
 - 15. a další dny NEMOCENSKÉ hradí stát (za kalendářní dny – 60 % vym. základu)

PPM

- Peněžitá pomoc v mateřství
- Obdobně jako nemocenská
- Poskytuje se od 8 (6) týdnů přede dnem porodu po dobu 28 (37) týdnů
- Závisí na předchozím příjmu (70 % VZ)
- Nevznikne-li na ni nárok, poskytuje se přímo rodičovský příspěvek

Ošetřovné (OČR)

- Obdobně jako nemocenská
- Hned od prvního dne
- Ve výši 60 % VZ
- Max. po dobu 9 (16) kalendářních dnů

VPTM

- Slouží k dorovnání mzdy pojištěnky, která po dobu mateřství musely být převedena na jinou (méně placenou) práci.
- Vyplácí se ve výši rozdílu standardní (dřívější) a současné (nižší) mzdy do doby nástupu na PPM.

Informační zdroje

- Informace o podnikatelích (ARES)
 - Administrativní registr ekonomických subjektů
 - http://www.info.mfcr.cz/ares/ares_es.html.cz
- Důchody, kontakty, informace
 - Česká správa sociálního zabezpečení
 - <http://www.cssz.cz>

- Nahlížení do katastru nemovitostí
 - údaje o nemovitostech z celé ČR
 - <http://nahlizenidokn.cuzk.cz/>
- Seznam zdravotních pojišťoven
 - <http://zdravotnipojistovny.blogspot.com/>